

današnjih političkih lidera, nastalim i iz inata kao subverzija postojećoj vlasti. Autor zaključuje da se titostalgija može tumačiti i kao izraz neprihvatanja sadašnje političke situacije, kao protestni gest, odbrana od novih ideoloških tokova. Kao takva, ona ukazuje na nekadašnje, sada zaboravljene vrijednosti, nastojeći da afirmira ono pozitivno u "Titovom izgubljenom svijetu". Knjiga pred nama ilustrirana je fotografijama koje demonstriraju i *kulturu nostalgije* i *nostalgičnu kulturu*. Navedena bibliografija ukazuje da se autor obimno koristio literaturom objavljenom u cijelom svijetu koja tretira ovu problematiku, ali i to da je knjiga kruna do sada objavljenih autorovih radova. Usredočenost autora da analizira titostalgiju, razloge i uvjete njenog nastanka i razvoja, debatirajući sa argumentima "za" i "protiv" u kontekstu kompleksne političko-ekonomske stvarnosti, daje iznimnu vrijednost ovoj knjizi.

DŽENITA SARAČ-RUJANAC

***Историјски часопис, књ. LVIII*
(2009), Историјски институт,
Београд, 2009, 323 стр.**

Zahvaljujući naporima Istorijaskog instituta iz Beograda pred nama se nalazi još jedan broj Istorijaskog časopisa kojim ova ugledna ustanova predstavlja svoju djelatnost užoj naučnoj ali i široj čitalačkoj publici. U ovom broju Istorijaskog časopisa većina objavljenih radova nastali su kao rezultat istraživanja na nekom od projekata koje finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije: *Srpske zemlje u ranom srednjem veku; Srbija i mediteranski svet u poznom srednjem veku; Srpska država i društvo u izvorima srednjeg veka; Privredni, društveni i kulturni*

razvoj srpskih zemalja srednjeg veka; Srednjo-vekovno nasleđe Balkana: institucije i kultura; Srpsko društvo od druge polovine 17. veka do kraja Prvog svetskog rata. Postojnosti i promene; Između evropskih uzora i stereotipa: Srpska nacionalna integracija 1804 – 1918. Struktura samog časopisa karakteristična je drugim sličnim naučnim publikacijama. Tako je sadržaj podijeljen u dvije velike cjeline: *Članci i rasprave* te *Prikazi*.

Ako danas historiju želimo posmatrati kao modernu, samostalnu, zaokruženu oblast naučne spoznaje, što ona svakako jeste već duži vremenski period, njena najbitnija odlika, pored kritičnosti, bila bi interdisciplinarnost. Da bi došao do naučne istine, historičar je prinuđen da se koristi postignutim rezultatima niza drugih naučnih oblasti. Igor Stojić u radu naslovljenom *Физичко-антрополошка анализа скелета из аварске некрополе са локалитета Старчево Ливаде (9-32)* prezentira rezultate do kojih je došao analizom 12 grobova iz avarske nekropole otkrivenih na lokalitetu *Livade* u Starčevu. Analizom su obuhvaćene osnovne karakteristike svakog skeleta, pol, individualna starost, analiza zuba, tjelesna visina, te marker okupacionog stresa. Osteološki materijal činili su jedna dječija individua u prvim godinama života, dvije mlađalačkog uzrasta i devet odraslih individua, četiri ženskog i pet muškog pola. Prema priložima pronađenim u grobovima, nekropola je datirana u kraj VII i u VIII vijek. Prilikom obrade osteološkog materijala korištene su standardne antropološke metode. Inače, sa teritorije današnje Vojvodine poznat je veoma mali broj avarskih nekropola koje su arheološki obrađene, a ni sam lokalitet *Livade* u Starčevu nije u potpunosti istražen. Toga je svjestan i sam autor Igor Stojić kada kaže da se rezultati iskazani antropološkom

analizom moraju uzeti s oprezom s obzirom na malu statističku signifikantnost. Upravo zbog toga ne treba žuriti sa preciznijim arheološko-historijskim tumačenjem i kontekstom. Tek dalja istraživanja ovog lokaliteta i njemu srodnih dat će nam jasniju sliku.

Planina Rudnik, najviša planina Šumadije, izdvaja se po mnoštvu rudokopa u kojima se, gotovo neprekidno, vrši rudarska proizvodnja od prahistorije do današnjih dana. Položaj srednjovjekovnog grada Rudnika još uvijek nije precizno utvrđen. Brojni materijalni tragovi, podaci iz pisanih izvora i lokalna toponomastika, ukazuju na nekoliko mogućih lokacija na kojima treba tražiti centralno srednjovjekovno gradsko naselje na planini Rudnik. Vladeta Petrović i Dejan Bulić u radu *Проблем ubicације средњовековног Рудника (43-62)* nastoje da predоче rezultate dosadašnjih istraživanja i uključe u rješavanje ovog problema do sada nedovoljno korištene izvore. Ustvari, autori nastoje da riješe dilemu koja je prisutna u historiografiji: da li je srednjovjekovno naselje bilo na istom mjestu kao i ono iz osmanskog vremena? Na osnovu arheoloških ostataka osmanskog Rudnika koji svjedoče o životu na tom istom lokalitetu i prije dolaska Osmanlija te na osnovu pisanih izvora, u prvom redu najranijih osmanskih defterskih popisa, autori dolaze do zaključka da se srednjovjekovni grad nalazio na istom mjestu gdje grad nalazimo i u osmanskom periodu. Indikativno je da Osmanlije samo preuzimaju ime Rudnik bez dodavanje bilo kakvog epiteta (npr. Yeni) da označe, eventualni, nastanak novog naselja. Veliki broj hrišćanskih kuća koje bilježi najraniji popis Smederevskog snadžaka iz 1476. također ukazuju na malu vjerovatnoću da je u periodu osmanskog osvajanja došlo do nekog većeg pomjeranja stanovništva na ovom prostoru.

Pravo preče kupovine korišteno je dugo u običajima raznih naroda koji su štitili pravne institute povezane sa kolektivnom svojinom porodice i šire društvene zajednice. U radu *Право прече куповине према законодавству цара Стефана Душана (63-77)* autorice Biljane Marković nastoji se objasniti kako se institucija preče kupovine tretira u sačuvanim rukopisima zakonodavstva cara Dušana, te postoje li neke razlike između starijih i mlađih redakcija rukopisa. Pravo preče kupovine pominje se samo u jednom pravnom tekstu zakonodavstva cara Dušana – u Justinijanovom zakonu. Iako je utvrđeno da je pravni tekst poznat kao Justinijanov zakon uzor imao u bizantskom pravu, vrlo je vjerovatno da je pravo preče kupovine kao običaj u ovakvoj formi postojalo i kod Srba te je tako i pretočeno u pisano pravo, uz moguće i samo djelimično ugledanje na vizantijsko pravo.

Na osnovu objavljene građe iz Kotorškog i Dubrovačkog arhiva i literature u radu naslovljenom *Петар Катена, которски трговац (14. век) (79-91)* autorica Marica Malović-Đukić prikazala je život i rad Petra Katene kao primjer poslovnog čovjeka karakterističnog za Primorje u poznom srednjem vijeku. Prateći poslovanje ovog uspješnog trgovca i kreditora možemo pratiti i proučavati društveno-ekonomsku historiju Kotora u prvoj polovini i sredinom XIV vijeka.

Marko Šuica u radu *Битка код Никопља у делу Константина Филозофа (109-124)* problematizira informativnu pozadinu bitke kod Nikopolja (1396) u žitju Stefana Lazarevića od Konstantina Filozofa. Način na koji Konstantin Filozof prikazuje ulogu despota Stefana Lazarevića u ovoj bici odudara od načina prikazivanja njegove uloge u drugim važnim političkim i vojnim događajima. Konstantin Filozof ne

navodi čak ni prisustvo Stefana Lazarevića što je sasvim sigurno potvrđeno drugim izvorima. Autor s pravom postavlja pitanje razloga takvom postupku? Komparacijom opisa drugih događaja u kojima učestvuje Stefan Lazarević a koje Konstantin podrobno opisuje te oslanjajući se na druge izvore jasno se dolazi do zaključka da je uloga Stefana Lazarevića namjerno prešućena od strane Konstantina Filozofa. To je i sasvim za očekivati ako se zna da je ovaj tekst nastao sa određenom svrhom i po narudžbi patrijarha Irineja. Ako se još uzme vrijeme nastanka djela, tridesetih godina XV vijeka, kada dolazi do sređivanja odnosa između Despotovine i Ugarske sasvim je jasno da Stefanova uloga u borbi protiv hrišćanske lige i njegovog potonjeg sizerena, ugarskog kralja Žigmunda, nije mogla na lak i dopadljiv način da se uklopi u željenu strukturu, a da ne utječe i na osobitu koncepciju literarnog žanra kome je Konstantin pristupio pod utjecajem svjetovnih biografija vizantijskog tipa.

Na osnovu objavljene građe i literature Neven Isailović u radu *О фамилијарима Хрвоја Вукчића Хрватинића у Сплиту (1403-1413) (125-146)* prikazuje fragmente biografija ličnosti koje su zauzimale značajna mjesta u upravi grada Splita u periodu 1403-1413. Te ličnosti pripadale su krugu familijara (službenika, ljudi) hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića, tadašnjeg splitskog gospodara. Njihova djelatnost nije se samo ograničavala na pravni i upravni domen, već je obuhvatala i posredničke, poslaničke i vojne dužnosti. Najveći dio rada predstavlja prikaz karijera trojice najviših Hrvojevih funkcionera u Splitu: kneza Petrice Jurjevića iz Vrbasa, *miles*-a Raupa (Raufa) Dragovića iz Sane i kneza Cvitka Tolihnića iz Rame. Tu su još spomenuti i Gojčin, Vukac, Ugrinov, Križan Markov te Pavao Vučina.

Đuro Tošić u radu *Босански "Лутмајјућу витезови" Пашићковићу (147-172)* na osnovu postojeće literature, te objavljene, a posebno neobjavljene arhivske građe dubrovačke i kotorske provenijencije, prikazuje dolazak trojice od petorice sinova Radoslava Paštrovića (Andrija, Nikolica, Aleksa, Ostoja, Radič) iz paštrovičke oblasti u Zeti na područje srednjovjekovne trebinske župe. Posebno je obrađena diplomatska služba trojice, preko Kotora, izbjeglih Paštrovića (Alekse, Ostoje i Radiča) koji su u skladu sa vlastitim interesima – uz česte prekinde i prelaženja sa jedne na drugu stranu- obavljali kod najistaknutijih bosanskih feudalaca. Najduže su se zadržavali i najtežnije sarađivali sa Radosavom Pavlovićem kojem su pomagali u turbulentnim vremenima rješavanja tzv. konavoskog pitanja te potrebe za stalnom komunikacijom sa Osmanlijama. Da su Paštrovići ipak najviše gledali vlastiti interes govori i činjenica da najmlađi od Paštrovića, Radič, koji je služio kod Pavlovića sve dok nisu izgubili trebinsku oblast, prelazi u službu kod hercega Stjepana Vukčića Kosače. Na primjeru Paštrovića možemo još bolje sagledati svu kompleksnost situacije u srednjovjekovnoj Bosni u njenim posljednjim decenijama postojanja.

Srđan Rudić u radu *Неколико нових података о Рестоју Милохни (173-180)* na osnovu, u literaturi do sada nekorištene, povelje ugarskog kralja Sigismunda, koja se čuva u Državnom arhivu u Budimpešti donosi nove podatke o bosanskom vlastelinu Restoju Milohni i njegovoj porodici. Povelja je nastala 19. januara 1436. u vrijeme kada se bosanski kralj Tvrtko II zajedno sa pratnjom, u kojoj je bio i Restoje, nalazio u Ugarskoj. Iz povelje saznajemo niz pojedinosti iz života Restoja i njegove porodice: otac mu je bio iz mjesta *Bogony nagora*,

saznajemo da je Restoje imao brata po imenu Medoje i rođaka Nikolu, koji mu je, najvjerovatnije, bio brat od strica. Poimenično se navode i posjedi koje Sigismund daje Restoju: *castellum Sberchyky* te posjede *So-brystze, Sederdye i Sagorzczeni*, sve u Bosni.

U radu Srđana Katića *Потрошни материјали у османском рударству и металургији (197-207)* donose se zanimljivi podaci o faktorima koji su utjecali na rad rudnika, intenzitet iskopavanja te načine prerade metala. Vrlo značajnu ulogu u rudarstvu i metalurgiji igrali su i potrošni materijali, koji su, često, uslovljavali samu proizvodnju i preradu ruda. Na tom poslu bilo je angažovano više ljudi nego u rudnicima i topionicama. Potrošni materijali: drvna građa, ćumur, vatrostalna glina i dr. imali su presudan značaj u rudarstvu sve do XIX vijeka. Stoga da bi se sagledalo osmansko rudarstvo u potpunosti neophodno je pažnju obratiti i na ovaj vrlo važan faktor u cjelokupnom procesu rudarske proizvodnje.

Aleksandar Karateodori-paša bio je istaknuti osmanski diplomata i šef tročlane delegacije koja je na Berlinskom kongresu 1878. zastupala interese Osmanskog carstva. U radu *Тajни мемоар Александра Каратеодори-паше са Берлинског конгреса (249-260)* Mirjana Marinković prenosi utiske sa Berlinskog kongresa koje je ovaj diplomata zapisao u *Tajnom izvještaju*. Ovaj izvještaj na turskom je štampan od strane turskog historičara Mahmud Dželaledina 1909. u trećem tomu djela *Mirrat-i-Hakikat*, a deset godina kasnije i na francuskom pod naslovom *Tajni izvještaj o Berlinskom kongresu upućen Visokoj Por-ti od strane Karateodori-paše, prvog turskog predstavnika* od strane pisca Bertan Bareja. U radu se razmatra turski prijevod ovog djela, koje oslikava atmosferu koja je vladala

tokom Berlinskog kongresa te odnose među velikim silama.

U ovom prikazu detaljnije smo se zadržali na onim radovima koji razmatraju probleme historije Bosne i Hercegovine, posebno njenoga srednjovjekovlja. Pored ovih radova, koje smo detaljnije predstavili, svojim kvalitetom, aktuelnošću i važnošću ne zaostaju ni drugi. Treba svakako spomenuti rad *Titre de Trpimir selon les dires de Gottschalk (33-42)* Tibora Živkovića i Bojane Radovanović, zatim rad Gordane Tomović *Посед српског владетелина Детоша у XIV веку (93-107)*, rad Valentine Živković *Култови светитеља заштитника од куге у Котору (XIV-XVI век) (181-196)*, potom rad Tatjane Katić *“Сироте кудељице”и баитинице: два типа хришћанских удовичких домаћинстава у османском царству – на примеру Призренског санџака у 16. веку - (209-229)*, rad naslovljen *Београдска митрополија по попису из 1826. (231-247)* autora Nedeljka Radosavljevića, zatim rad Aleksandra Rastovića *Реформски пакет Едварда Греја за Македонију 1908. године (261-274)*, te na samom kraju rad Dragoljuba R. Živojinovića *Вудро Вилсон и Лондонски пакт 1915. године (275-299)*.

I ovaj broj Istorijskog časopisa donosi niz kvalitetnih radova koji će, sigurno, doprinijeti boljem razumjevanju, kako otvorenih historiografskih pitanja, tako i onih koja u literaturi do sada nisu detaljnije razmatrana. Dodatni kvalitet predstavlja činjenica da polje interesovanja, pored Srbije, i u ovom broju predstavlja šire regionalno područje. Tako se nekoliko radova direktno odnosi na pitanja iz historije Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Crne Gore te Mađarske. U vremenu kada je bilo kakva izdavačka djelatnost uspjeh, posebno ako se radi o stručnoj literaturi, raduje činjenica da

Istorijski institut u Beogradu kontinuirano izdaje Istorijski časopis koji je već duži vremenski period jedan od najcjenjenijih historijskih časopisa kako u Srbiji tako i u regionu, po kvalitetu prepoznatljiv i u evropskim okvirima.

NEDŽAD NOVALIĆ

Historijska traganja, br. 5, Institut za istoriju, Sarajevo, 2010, 278 str.

U izdanju Instituta za istoriju u Sarajevu, čitav broj 5. časopisa "Historijska traganja" posvećen je prof. dr. Borisu Nileviću povodom desetogodišnjice njegove smrti. Tribina Instituta za istoriju, održana krajem 2009. posvećena njegovom naučnom i publicističkom djelu, bila je povod za sadržajno uređivanje časopisa. S obzirom da je planirano da se Predavanja sa Tribine objave u časopisu, rodila se ideja da se izdvoji i ponovo objavi nekoliko njegovih radova objavljenih ranije u raznim listovima i časopisima. Časopis sadrži Članke – izbor iz Nilevićeve bibliografije, Predavanja sa Tribine Instituta za istoriju, i Bibliografiju prof. dr. Borisa Nilevića.

U nizu radova koji se odnose na srednji vijek najviše pažnje izaziva Nilevićev magistarski rad pod nazivom *Poslednji Pavlovići – Bosna sredinom XV stoljeća* koji je odbranjen 12. januara 1978. na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Treba napomenuti da su dijelovi Nilevićevog magistarskog rada, odnosno dva članka pod nazivom "Vojvoda Ivaniš Pavlović" (1978.) i "Učešće vojvode Petra i kneza Nikole Pavlovića u političkom životu srednjovjekovne Bosne" (1980.) objavljena u časopisu Prilozi, a članak pod nazivom "Iz života posljednjih Pavlovića" objavljen je 1979. u Godišnjaku

Društva istoričara Bosne i Hercegovine.

Magistarski rad Borisa Nilevića odnosi se na posljednje Pavloviće – na vojvodu Ivaniša, Petra i Nikolu. Nilević je naglasio da je njegova studija zasnovana na izvornoj građi Dubrovačkog arhiva, i na stručnoj literaturi, gdje je u nastavku govorio o istraživačima koji su ranije pisali o vlasteoskoj porodici Pavlovića – Vjekoslavu Klaiću, Vladimiru Ćoroviću, Simi Ćirkoviću i drugim istraživačima koji su se doticali ove teme. Njegovo polazište u pisanju ove teme počinje od 20-ih godina 15. stoljeća, gdje nastoji opisati događaje vezane za Ivaniša Pavlovića, počevši od njegove mladosti, gdje se Ivaniš spominje u vezi s prodajom Radoslavljevog dijela Konavala, a kasnije i u vezi Konavoskog rata, odnosno sklapanja mirovnog sporazuma. U oba slučaja radi se o tome da su Dubrovčani tražili od Radoslava Pavlovića da pored njega na izdate povelje položi zakletvu i njegov sin Ivaniš. Nedugo poslije Radoslavljeve smrti pomirili su se Pavlovići sa Stjepanom Vukčićem, s kojim su do tad bili u sukobu. Kako je do mira došlo, Nilević izgleda nije htio ulaziti u problematiku, nego se oslonio na pretpostavke Vladimira Ćorovića. Izborom Tomaša za kralja 1443. dolazi do promjene političke situacije. Stjepan Vukčić i kralj su u sukobu. Nilević ističe kako je Ivaniš, kao najmoćniji vlastelin poslije Stjepana Vukčića bio saveznik kralja, i ostaje u kraljevom taboru za cijelo vrijeme neprijateljstva kralja Tomaša i Stjepana Vukčića. Da bi situaciju što bolje prikazao Nilević se osvrnuo i na vanjskopolitičke faktore. Poslije smrti Ivaniša Pavlovića 1450. glavni politički akteri porodice Pavlović su vojvoda Petar i knez Nikola. Moć Pavlovića, poslije Ivaniševe smrti slabi - oni postaju vazali Stjepana Vukčića. To se vidi po tome što Petar Pavlović šalje svoju vojsku Stjepanu Vukčiću prilikom njegovog rata s Dubrovnikom. Pavlovići u